

Fylkkadiggedieđáhus 2005:1

Ráddet iežaset ovdáneapmai / Grep om egen utvikling

1 Duogáš

Fylkkaráđdi háliida sirdit fámu ja ovddasvástádusaid ruoktot – ruovttoluotta olbmuid geat ellet davvi guovlluin. Fylkkaráđdi attii regionaliseren barggu bajimus vuoruheami, ja nammadii ”Regionaliserenlávdegotti” skábmamánus 2003:s.

Regionaliserenlávdegotti buvttii raportta ”*Gii galgá stivret davviin*”geassemánu 15. b. 2004:s. Lávdegoddi árvvoštalai ea. ea. ahte čoahkáš dan ođđa regionála- ja biraspolitihkas ferte leat guovlu iežas ovddidanpolitihka ja ahte dat guovlluid ovddidandoaimmat leat goabbatbealagat sorjavaččat nubbi nuppis. Lávdegoddi háliida ovddidit nana guovllulaš, álbmotválljejuvvon hálddahasasahusaid.

Fylkkaráđdi lea beroštan regionaliserendivaštallamis mánggaid oktavuodain. Fylkkadikkis dollui skábmamánus 2004:s sierra fáddábeaivi regionaliserema birra. Viidáseappot leat addon evttohusat Guovllokommišuvnna bargui, ja ođđajagimánu 2005:s lei gulahallancealkámuš kommišuvnna guorahallamii NOU 2004:19 ”*Eallinfámolaš birrasat ja guovllut*” ja Suohkaniid guovddášsearvvi raportii KOU 2004:1 ”*fámolaš guovllut*” giedahallo fylkkadikkis (ášši 01/05),

2 Váldocekálámuš

Davvi-Norga – gasku máilmmis

Ovttá konsertalávddis Romssas – vuolábealde davvinorgga vári, oidnosiin meara guvlui, várit ja Riddoruvtto – celkkii Nelson Mandela ahte dáš duohko leat maiddá dii afrikkáálbmot. Dies bijai son sáni oainnáhusaide ja nieguide mat leat dat ovddaleamos álššaidahtti fylkkaráđi barggus čohkken ja nannen dihte Davvi-Norgga: Davvi-Norga ii leat guovddážiis.

Davvi-Norga lea gasku máilmmis. Buot leat dan duohkin mo mii oaidnit iežamet. Dát cealkámuš – ja buot vuoigŋa dás – leat dát vuolgga:

- Davvi-Norgga – ja olles Davvi-Norggas – sáhttit mii dagahit máilmmi buorebut. Mii sáhttit soahat HIV ja geafivuoda vuostá – ja mii sáhttit bargat ráfi ja demokratiija guvlui.
- Davvinorggalaš olaha dan mii mudui lea veadjemeahtun: Mii sáhttit sáddet čuovgarávnŋi nubbi beallai eatnama – ja mii sáhttit veahkehit gránnjáid oarjiin – njuolga buohta rájât gaskal Norgga ja Ruošša. Rádjá máilmmis gos lea stuorámuš birgenlágierohusain.
- Ja davvinorggalaš lea – dás ja agibeaivái – bidjan eret buot vuollegašvuoda ja vuolitvuodadovddu. Mii leat fámoláš ja deataláš guovlu Norggas, Europhas ja máilmmis – ja sáhttit loktet váriid duššefal go mii dahkat dan ovttas ja jáhkit doarvái bures dasa maid mii leat dahkamin.
- Muhto jávkadit vuolitvuodadovddu ii mearkaš ahte jávkadit njuorasmahttinvuoda. Davvinorgga álbmot fertelijit hálddašit riikaoasi kultuvrra, luonddu ja riggodagaid dan

stuorámuš njuorasmahttinvuodain ja gudnevuollegašvuodain. Mii leat áibbas sorjávaš gávppašeamis, veahkkis ja fágalaš vehkiin eará osiin Norggas, eará osiin Europhas ja eará osiin máilmmis vai lihkostuvvat.

Fylkkaráđđi bidjá ovdán cealkámuša – “*Ráđđet iežaset ovdáneami*” – fámolaš boahtteáiggejáhkkui olles riikkaoasi ovddas. Mii oskut Davvi-Norga sáhtta ovddiduvvot velá buoret riikkaoassái ássat. Mii oskut Davvi-Norga sáhtta váikkuhit ahte dat jorbadas šaddá buoret sadi ássat.

Vai juksat min áigumušaid ja ulbmiliid – fertejit guokte vuodustusa sajis: Vuosttažettiin ferte Davvi-Norga jáhkkit alcceseaset. Nubbi fas ahte álbmotlaš eiseválddit fertejit sirdit fámu Davvi-Norgi – nu ahte min 470.000 ássit ožžot vejolašvuoda eambo “ráđđet iežaset ovdáneami”. Varas iskkadeapmi čájeha ahte eambo go 80 proseanta riikkaoasi ássiin oaivvildit riikkaoassi ferte oazžut stuorát oasi politihkalaš ávnnaskassa ruovttoluotta Davvi-Norgi.

Mii evttohat dán cealkámuša danne go mis leat fámolaš ja čiekŋalis duohta jáhkku min regionaliserenprošektii: Norga dárbbáša nana guovlluid vai leat mielde lasihit árvolassáneami ja vai doalahat dássásaš ássanministra. Odne lea ávnnaskassa biddjon Oslo – Stuorradiggái, departementtaide, direktorahtaide, fylkkamánniide.

Okta ná máđohan čohkken fápmočoahkkaneamit – dásiin gievrras guovddášstivren nuorttaeuropalaš stáhtain – dagahit Stuorradikki areanain bienaid várás, dan ektui go leat arena stuorra evttohusaide ja daid duohta deatalaš riikkaidgaskasaš ja álbmotlaš hástalusaide. Ja dat bissehit álbmotválljejuvvon guovlluid ja báikkálaš demokratiija.

Fylkkaráđđi bivdá Ráđdehusa ráhkanit lonohallama dan guovllulaš dási, ja ahte bargu biddjo johtui dálán, nu ahte dat sáhttet čađahit ođđa guovllulašvággaidd 2009:is, oktanaga boahtte stuorradiggeválggain. Dat ođđa álbmotválljejuvvon guovllut fertejit sirdit fámu ja bargguid daid suorggiin mat ea.ea. gullet johtulahkii, ealáhussii, kulturvrrii, birrasii, eanandollui ja oahpahussii.

Fylkkaráđđi ferte joatkit bargguinis čohkket riikkaoasi ovttá fámolaš álbmotválljejuvvon guovllulaš váldái. Dat mielddisbukta ahte otnáš golbma fylkkasuohkana časkojit oktii – seammás go dat golbma stáhtalaš fylkkamánniámmáhat loahpahunvojit.

3 Fylkkaráđi rávvagat

Fylkkaráđi loahppaárvalus muhtin kapihtaliin dieđáhusas buktá ovdán jorbačuoggáin álggus juohke kapihtalis.

Válljet málle

Fylkkaráđđi háliida stuorát ja nannosat álbmotválljen guovlluid, *demokratiijamálla*, hui olu sirdit fámu ja eiseválddi stáhtas guovlluide. Dan nammaduvvon suorggis galgá leat stuorra guovllulaš friddjavuohta, muhto siskkabealde álbmotlaš rámmaid.

Geografija

Norga dárbbáša fámolaš Davvi-Norgga – ja Davvi-Norga dárbbáša gievrrasat integrerema doarrás otnáš fylkkarájaid. Davvi guovlu galgá álgovuolggalaččat leat Nordlándá, Romsa ja

Finnmárku. Dieđáhus leat čállon dán vuodul eaŋkilkapihtaliin, muhto dohkkeha seammás maiddá eará juohkimiidda.

Siskkabealde guovllu boahtá leat dihto biđggiideapmi doaimmain, rehkenastujuvvon doaimmat dan ođđa guovllu válldis. Dát boahtá jáhkehahti mielddisbuktit rievdadusaid oaivválašvuoda ja spesialiserema bokte, muhto ii (dárbbasmeahtun) čohkemat. Romsa mii leat stuorámus gávpot ferte oazžut guovddáš sajáldaga, muhto eará guovllu guovddážat fertejit maid leat deatalaččat.

Válgaortnet ja stivrenhámádat

Fylkkaráđđi ii hálit stuorát rievdadusaid dan vuogi mielde mo jienasteapmi čadahuvvo Norggas odne, vaikko evttohusat eaktodit rievdadusaid omd. Válgalágas. Fylkkaráđđi háliida ahte guovllodikkis galgá leat parlamentarálaš stivrenvuohki. Mo lagabui juohkimat dahkkojit válgaguovlluin čájehuvvo ovdamearkkain.

Ruhtadanmodeallat

Váldoráđđen leat geatnegahtti ráđđádallamat gaskal guovlluid ja stáhta vuodđoduvvon guovllulašplánaid bokte, mii galgá leat eanet čatnon go otnáš fylkkaplánat ja 4-jagi jorri ekonomijaplána. Doaimmat mat guosket bálvalusbuvvtagiidda galget ain čuovvut bealátkeahtes eavttuid (dievadasortnegiid nugo odne).

Riikkaidgaskasaš ja davviguovlopolitihkka

Fámolas ja eanet iešráđálaš rolla g o otnáš fylkkasuohkanis leat riikkaidgaskasaš relašuvnnaide. Fámolaš čalmusteapmi davviguovlluide ja Barentsguvlui, muhto Eurohpa lea maiddá deatalaš. Guovllut galget leat gaskaoamit guovlluide. Čalmusteapmi ferte leat riggodagaide, alvva ja birrasiidda.

Eamiálbmotolahat

Fylkkaráđi váldoráđđen lea huksejuvvon birra golmmasuorggeráđđádallamiidda gaskal stáhta, guovllulaš ja eamiálbmogiid. Fylkkaráđđi ii hálit sierra sámi áirasa guovllodikkis.

Dearvvašvuohta

Dearvvašvuodaodastus čájeha ahte stáhtas ii leat buoret stivrenávccat g o guovllulaš dásis. Dieđáhus loahppacealkka almmátge ii hálit dahkat rievdadusaid eaiggátvuodas. Dearvvašvuodaodastus ferte árvoštallot ja ferte ráhkaduvvot ovttasbargomodealla gaskal stáhta ja guovllu mii sihkkarastá eanet váikkuhanfámu guvlui. Maŋŋá g o lea ásahuvvon fámolat ja stuorát álbmotválljejuvvon guovlu berrešit buot ovddasvástádušat sirdot guovlluide.

Biras

Guovllut váldet badjelasas fylkkamánni doaimmaid.

Johtolat

Guovlluin galgá ollislaččat fámolat stivren gaskaomiiguin (maiddá vuoruheamit gaskal surggiid) ja plánemiin, doaimmat sáhtta čadahit eará olbmui.

Oahppu

Guovllut doalahit joatka oahppu ja váldit badjelasas eaiggátvuoda allaskuvllaid ovddas, muhto universitehta fas bissu stáhta gieđaid gaskkas. Guovllut ožžot eanet gealbonjulgemiid doaimmaid bokte Aetat:s. Stuorát ollislaš čalmusteapmi mánáidgárddis alit oahpahussii.

Fylkkamánniámmáhat heaittihuvvojit

Stuorat ja gievrrat álbmotválljejuvvon guovlluin – mat bohtet loaiddastit ovttá guoibmevuodas ja njuolga ovttasráđiid ráđdehusain/stuorradikkiin – leat otnáš fylkkamánniámmáhat mannan eret dáhtonis. Fylkkaráđđi evttoha daid 19 fylkkamánniámmáhiid heaittihuvvot – ja buhttet 7-9 stáhtalaš veahkke- ja bearráigeahččankantuvrraid daid ođđa álbmotválljejuvvon guovlluide. Dát kantuvrrat galget ain veahkehit guovlluide ja suohkaniid lágaid ja lánkaásahusdulkumiid ektui – ja ain doaimmahit lágalašvuodabearráigeahččamiid.

10 proseanta oljufoanddas guovllulaš DjO:ii

Fylkkaráđđi evttoha siskkildasat seamma čavga hálldahusa dego odne – ahte 10 proseantta oljufoanddas vuoruhuvvo dutkamii ja ovddideapmai. Dietnasiid hálldašit guovllulaš álbmotválljejuvvon dásiin.